

Ryszard Orłowski

Kronika Naukowa

Rocznik Lubelski 1, 270-279

1958

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRONIKA NAUKOWA

Powstanie Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, jako pierwszej wyższej uczelni Polskiej Ludowej (październik 1944) i wznowienie działalności, przerwanej latami okupacji, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, rozpoczęły proces tworzenia się w trudnych warunkach powojennych ośrodka myśli badawczej i przeobrażeń kulturalnych miasta.

Stopniowo pod wpływem emanacji tych dwóch uczelni, rozwijać zaczęły prace różne organizacje o charakterze naukowym jak np. Towarzystwo Przyjaciół Nauk (1945—1952), Towarzystwo Naukowe KUL (od 1944), Polskie Towarzystwo Historyczne (od 1946), Polskie Towarzystwo Ludoznawcze (od 1944), Polskie Towarzystwo Archeologiczne (od 1951). Równoległe zaś z intensywną pracą dydaktyczną uniwersytetów rozpoczęły się usiłowania rozbudowy zakładów naukowych, bibliotek uniwersyteckich i przystosowania Biblioteki Publicznej im. Łopacińskiego do nowych zadań. W stadium realizacji weszły szerokie plany budowy miasteczka uniwersyteckiego.

Powoli zaznacza się udział lubelskiego środowiska uniwersyteckiego w życiu naukowym kraju przy paralelnych ambitnych próbach nawiązania kontaktów i wymiany doświadczeń badawczych z zagranicznymi ośrodkami naukowymi, głównie dzięki wydawnictwu „Annales UMCS”. Następne lata przynoszą zmiany w zakresie organizacji szkół wyższych w Lublinie. Z Wydziałów UMCS: lekarskiego, weterynaryjnego i rolnego powstają samodzielne uczelnie — Akademia Medyczna i Wyższa Szkoła Rolnicza. Rozpoczęła także pracę Wieczorowa Szkoła Inżynierska. Miasto awansowało do roli poważniejszego ośrodka uniwersyteckiego, sięgając swymi wpływami na województwa: lubelskie, kieleckie, rzeszowskie.

Określone miejsce w tych procesach zajmuje działalność naukową lubelskich historyków. Zaraz po wyzwoleniu rozpoczęły pracę katedry historyczne KUL. W trudniejszych warunkach znalazł się UMCS, który przybrał zrazu wybitnie przyrodniczy charakter. Problematyką historyczną zajmowały się początkowo katedry typu humanistycznego rozproszone po różnych Wydziałach. Tematykę historyczną uprawiali indywidualnie pracownicy naukowcy na pograniczu swojej specjalności (prof. G. Brzęk). Poza katedrą Archeologii Polski, utworzoną w 1945 r. żywszą działalność na polu historii rozpoczęły katedry historyczne Wydziału Prawa (1951) i przede wszystkim katedry Sekcji historycznej Wydziału Humanistycznego (1952). Wzrost zainteresowań historią w UMCS daje się nawet zauważyć w tematyce wykładów inauguracyjnych (S. Nosek, Zagadnienie Grodów Czerwieńskich na tle badań nad Milenium Polskiej — 1952, J. Motyka, Rozwój nauk przyrodniczych na tle przemian społecznych — 1953, L. Halban, Kopernik na tle epoki i jego znaczenie — 1954, W. Hubicki, Zapomniane karty dziejów chemii polskiej — 1955).

Następuje coraz bardziej widoczna poprawa w zakresie rozwoju naukowego środowiska historycznego. Zwiększa się kadra pracowników naukowych, bogaci się warsztaty naukowe pracy lubelskich historyków. Obok uprawianej ogólniejszej tematyki z historii powszechnej i Polski, rozpoczynają się na większą skalę kompleksowe badania nad przeszłością regionu lubelskiego. Prowadzone zaś studia i kwerendy archiwalne przyniosły pierwsze rezultaty w postaci ogłaszanych rozpraw.

Ważną dziedziną oddziaływania uniwersytetów na środowisko były organizowane przezeń lub przy ich udziale sesje naukowe z udziałem katedr historycznych, jak np. Konferencja planująca badania nad Grodami Czerwieńskimi (1952), Sesja Kopernikowska (1953), Konferencja poświęcona rewolucji w Lubelskiem w latach

1905—7 (1955). Dużym osiągnięciem była zwłaszcza sesja naukowa zorganizowana przez UMCS z okazji 40 Rocznicy Rewolucji Socjalistycznej z udziałem uczonych z uniwersytetu lwowskiego (1957)¹.

Doniosłym wydarzeniem dla życia naukowego środowiska były także obchody jubileuszowe jak: Dziesięciolecie Polski Ludowej, zbiegające się z Dziesięcioleciem Działalności UMCS (1954), Pięćdziesięciolecie pracy Biblioteki im. H. Łopacińskiego (1957) czy ostatnio Sesja popularno-naukowa poświęcona działalności PPR i GL na Lubelszczyźnie, z racji szesnastolecia powstania PPR. Niezależnie od echa w prasie miejscowej i krajowej imprezy te pozostawiły cenną spuściznę w postaci wydawnictw pamiątkowych i rozpraw naukowych. (m. i. 10 lat Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie — 1954, Księga Pamiątkowa Dziesięciolecia Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie — 1955, poświęcono ją w całości rozprawom z historii nauki, Hieronim Łopaciński i Biblioteka jego imienia w Lublinie 1907—1957—1957).

W związku z intensyfikacją badań nad historią powszechną oraz rozszerzającą się w skali ogólnopolskiej wymianą naukową z zagranicą ośrodek lubelski zorganizował szereg udanych prób nawiązania ściślejszych kontaktów z zagranicznymi placówkami naukowo-badawczymi. W wizycie Uniwersytetu im. I. Franki we Lwowie (1956) wzięli udział także historycy: J. Mazurkiewicz, K. Myśliński, Z. Mańkowski, R. Orłowski, J. Reder. W tym roku odwiedzili UMCS uczeni ukraińscy ze Lwowa m. in. znany historyk I. Pochylewycz. Na zaproszenie kierownictwa katedry historii powszechnej Wydz. Hum. UMCS przebywali w Lublinie (1956) historycy NRD: prof. G. Schillfert i doc. Gentzen. W celach naukowych z Lublina wyjeżdżali historycy do: NRD prof. J. Willaume, do Belgii i Włoch doc. T. Mencil, do Związku Radzieckiego i Rumunii prof. J. Dobrzański, do Anglii doc. H. Zins, do Francji dr M. Pollakówna, do Stanów Zjednoczonych dr J. Łukaszewski.

W ciągu 1957 roku gościł Lublin m. in. następujących historyków zagranicznych: G. Piero — Francja, I. Pochylewycz, A. I. Cybko — USSR, I. Kostiuszko — ZSRR, archeologów: J. Zacharuk — USSR, J. Poulik, M. Stekla, M. Zapotocky — CSR.

Należy nadmienić, że drogą wymiany „Annales UMCS” katedry historyczne otrzymują duże ilości czasopism i literatury zagranicznej. Ostatnio w ramach darów Fundacji Forda zasilone zostały księgozbiory katedr historycznych aktualnymi wydawnictwami zagranicznymi z zakresu historii. Dobrze rozwija się podobna wymiana między KUL a zagranicą.

Godzi się także dodać, że naogół pomyślny rozwój lubelskiego środowiska historycznego zawdzięcza wiele przychylności władz miejscowych, czego wyraźnym dowodem było przyznanie przez PMRN jubileuszowych nagród za twórczość naukową i długoletnią działalność na terenie Lublina historykom: doc. J. Mazurkiewiczowi (1956) i prof. J. Dobrzańskiemu (1957). Niedawno zaś poważnych kredytów finansowych na wydanie „Rocznika” i monografii historycznej Lublina.

Dość istotnym faktem dla postępu prac historycznych stało się powołanie Lubelskiej Spółdzielni Wydawniczej, która zainaugurowała swą działalność wydaniem pracy S. Krzykały, Lubelska Rada Delegatów Robotniczych (1957), w przygotowaniu są wydawnictwa: Z. Klukowski, Pamiętnik z okresu okupacji hitlerowskiej, Źródła do dziejów ruchu oporu w Lubelskiem w latach okupacji (opr. Z. Mańkowski i J. Naumiuk), R. Orłowski i J. Szaflik, Monografia historyczna Łukowa.

¹ Zob. J. Willaume, Sesja Czterdziestolecia Rewolucji Październikowej w Lublinie, „Kwartalnik Historyczny”, 1958, nr 1, s. 254—255.

Nie wnikając w dość bogaty dorobek naukowy okresu powojennego historyków lubelskich² przechodzimy do przedstawienia przeglądu aktualnych prac znajdujących się na warsztacie na tle charakterystyki działalności lubelskich placówek wiedzy historycznej.

Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej

Na Wydziale Humanistycznym:

Katedra Historii Powszechnej Starożytnej i Średniowiecznej
(Kier. Doc. Dr H. Zins)

Problematyka badawcza katedry: a) Stosunki społeczne i gospodarcze w Rzymie okresu schyłku republiki b) Polska a Europa Zachodnia w epoce Reformacji c) Stosunki społeczne na Lubelszczyźnie w XVI i XVII wieku d) Reformacja w Lubelskiem. W ramach tych problemów opracowuje się zagadnienie sytuacji materialnej i wystąpień politycznych plebsu miejskiego w Rzymie (T. Łoposzko). Stosunki polsko-angielskie w XVI i XVII wieku, Reformację w Anglii (na materiałach Public Record Office i British Museum) bada H. Zins, kontynuując także od dawna uprawianą tematykę historyczną Pomorza i Warmii w XVI w. Ruch arikański na Lubelszczyźnie bada S. Tworek. Z prac edytorskich przygotowuje się tutaj wydawnictwo źródłowe Inwentarze dóbr prywatnych na Lubelszczyźnie w XVI i XVII w. (red. H. Zins przy współpracy S. Tworka i W. Śladkowskiego). Katedra współpracuje z Komisją Odrodzenia i Reformacji PAN.

Katedra Historii Powszechnej Nowożytnej i Najnowszej
(Kier. Prof. Dr J. Willaume)

Kontynuuje się tutaj następującą problematykę badawczą: a) Stosunki Polski z krajami i narodami Europy Zachodniej i południowo-wschodniej w XIX i XX wieku b) Związki polsko-niemieckie w świetle historiografii XIX i XX wieku c) Rozwój miast i wsi Lubelszczyzny w okresie feudalizmu i kapitalizmu. Przedmiot studiów stanowią: Lipski Związek Pomocy dla Emigrantów Polskich 1831—1833, Udział Polaków w powstaniu drezdeńskim 1849 r. (na archiwaliach drezdeńskich). Kwestia polska w historiografii Raumera (J. Willaume). Problem Wielkiej Emigracji i Republika tarnobrzeska (J. Danielewicz). Wpływ reform austriackich końca XVIII wieku na zmiany społeczno-gospodarcze w Ordynacji Zamojskiej oraz Sytuacja materialna chłopów w Ordynacji Zamojskiej w drugiej połowie XVIII wieku (R. Orłowski). Międzynarodowa Organizacja Pomocy Rewolucjonistom w Lubelskiem (M. Zdrojewski) oraz Historia Łukowa w czasach nowożytnych i najnowszych (R. Orłowski). Katedra utrzymuje kontakty naukowe z zagranicznymi ośrodkami uniwersyteckimi.

² Szerzej omówił tę kwestię J. Willaume, *Lubelskie środowisko naukowe*, „Kwart. Hist.” 1957, nr 3, s. 223—232.

Katedra Narodów ZSRR (Kurator Doc. Dr K. Myśliński)

Zajmuje się problematyką Ukrainy (A. Kersten) i ziem południowej Lubelszczyzny w XVII i XIX wieku (A. Kersten, Z. Mazurek). Katedra współpracuje z uniwersyteciem lwowskim.

Katedrą Archeologii Polski (Kurator Doc. Dr H. Zins)

Podjęła badania nad historią starożytną i wczesnośredniowieczną Lubelskiego ze szczególnym uwzględnieniem środowiska geograficznego młodszej epoki kamiennej (J. Gurba) W pracach wykopaliskowych ściśle współpracuje z Muzeum Lubelskim i IHKM PAN.

Katedra Historii Polski do XVIII wieku (Kier. Doc. Dr K. Myśliński)

Prowadzi badania nad: a) Strukturą społeczno-gospodarczą wsi lubelskiej od XIV—XVIII wieku b) Miastami Lubelszczyzny w okresie feudalizmu. W ramach tych szerszych problemów opracowuje się: Sytuację materialną chłopów w dobrach klasztoru koprzywnickiego w woj. lubelskim do XV wieku (K. Myśliński) oraz królewskich woj. lubelskiego do XVIII wieku (K. Myśliński i J. Szaflik), Zagadnienie zniszczeń wojennych we wsiach woj. lubelskiego w okresie wojen z połowy XVII wieku (J. Szaflik), Czasy „Połopu” szwedzkiego (A. Kersten). Z problematyki miejskiej: Najstarsze dzieje Kraśnika i Lublina (K. Myśliński) i Łukowa (J. Szaflik). Dziejami Ormian w Zamościu zajęła się M. Zakrzewska-Dubasowa. Katedra współpracuje z pokrewną katedrą Uniwersytetu Lwowskiego (prof. Pochyłowyczem).

Katedra Historii Polski XIX i XX wieku (Kier. Doc. Dr T. Mencel)

Praca badawcza katedry obejmuje problematykę stosunków społeczno-gospodarczych i społeczno-politycznych Polski XIX i XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem Lubelszczyzny, zwłaszcza w odniesieniu do ruchów narodowo-wyzwoleńczych i rewolucyjnych. Zagadnienia szczegółowe dotyczą: okresu tzw. Galicji Zachodniej (1795—1809), Księstwa Warszawskiego (T. Mencel), zagadnień społeczno-politycznych powstania 1830—31 (Z. Mańkowski), działalności rewolucyjnej Instytutu Puławskiego, Rad Robotniczych z okresu 1917/1919 (S. Krzykała), problematyki wsi lubelskiej w okresie rewolucji 1905—1907 (A. Koprukowniak) i zagadnień ruchu oporu na Lubelszczyźnie w okresie okupacji hitlerowskiej (S. Krzykała, Z. Mańkowski). W toku tych ostatnich prac zaznaczyła się ścisła współpraca z referatem historii KW PZPR w Lublinie (A. Koprukowniak, S. Krzykała, Z. Mańkowski).

Katedra Historii Oświaty i Wychowania (Kier. Prof. Dr J. Dobrzański)

Bada się tu problem oświaty i szkolnictwa w Królestwie Polskim ze szczególnym uwzględnieniem Lubelszczyzny. Przedmiotem aktualnych studiów są: Dzieje szkolnictwa w Królestwie Polskim w latach 1832—1864, sprawa rozbudowy szkół elementarnych w woj. lubelskim w l. 1834—1839, Instytut nauczycieli elementarnych i organistów w Puławach 1819—1832 (J. Dobrzański), Szkoły rzemieślniczo-

niedzielne w Królestwie Polskim do 1864 r. (K. Poznański), Towarzystwo oświatowe „Światło” w Lublinie i Lubelskiem w l. 1907—1915 (W. Romanowski). Pod kierunkiem katedry opracowują przeszłość szkół lubelskich H. Sadaj, E. Krawczyńska-Boguszowa, W. Froch. W przygotowaniu obszerna praca zespołowa z dziejów szkolnictwa elementarnego w Lubelskiem w XIX wieku. Katedra współpracuje z Pracownią Historii Oświaty PAN.

Na Wydziale Prawa:

Katedra Historii Powszechnej Państwa i Prawa (Kier. Prof. Dr L. Halban)

Problematyka badawcza: Polityka wyznaniowa (stosunki państwa i religii) Habsburgów i Hohenzollernów od XVII wieku (L. Halban), Zagadnienie organizacji międzynarodowej państw europejskich w średniowieczu, Zagadnienie ustroju prawnego państw europejskich w średniowieczu, Problem suwerenności państw w średniowieczu (W. Sawicki), Problem państwa i prawa w przysłowiaach ludowych (J. Markiewicz). W dalszym ciągu kontynuuje się tu badania nad narodowym socjalizmem w Niemczech (L. Halban). Z problematyki regionalnej: Odpowiedzialność zbiorowa ludności polskiej w Zamojszczyźnie w okresie drugiej wojny światowej oraz Zagadnienie eksterminacji ludności żydowskiej w powiecie biłgorajskim (J. Markiewicz).

Katedra Historii Państwa i Prawa Polskiego (Kier. Doc. Dr J. Mazurkiewicz)

Główny kierunek badań katedry stanowi zagadnienie ustroju miast, w szczególności problematyka miast prywatnych Lubelszczyzny. Bada się tu zagadnienia: jurysdykcja wojewody lubelskiego nad szlachtą w XVI wieku, miasta prywatne w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim (J. Mazurkiewicz), ustrój miasta Bełżyc (J. Reder), spory o własność miast rządowych w Królestwie Polskim w XIX wieku (W. Cwik). Przygotowuje się edycję wydawnictwa źródeł *Lauda* miejskie miasta Lublina z XVIII wieku (J. Mazurkiewicz, T. Mencil) oraz *Prawo i księgi bartne*. Przygotowuje się także studium z zagadnień reliktywów feudalnych w miastach rządowych Lubelszczyzny w XVIII i XIX wieku.

Katedra Prawa Rzymskiego (Kier. Doc. Dr A. Wiliński)

Praca naukowo-badawcza katedry koncentruje się wokół zagadnienia przemian ustrojowych wczesnego pryncypatu oraz niektórych problemów prawa materialnego rzymsko-bizantyjskiego. W przygotowaniu dwie prace z zagadnień prawa niewolniczego (A. Wiliński) oraz wstęp źródłoznawczy do akademickiego podręcznika prawa rzymskiego (A. Wiliński). W celach naukowych kierownik katedry przebywał ostatnio we Włoszech.

Należy wspomnieć również o pracach historycznych powstałych w niektórych katedrach prawnoteoretycznych. Dotyczy to prac z zakresu historii doktryn politycznych i społecznych (A. Burda, G. L. Seidler). W przygotowaniu dalsze tomy studiów nad doktryną polityczną (G. L. Seidler). Nadto niektórymi aspektami nowożytnego prawodawstwa polskiego w ujęciu historycznym zajmuje się T. Sliwowski.

Historią chemii w Polsce zajmuje się od dłuższego czasu prof. W. Hubicki, kierujący odpowiednią placówką PAN. Historią fizyki doc. A. Teske.

Katolicki Uniwersytet Lubelski

Środowisko historyczne grupuje się tu wokół katedr: historii starożytnej, średnio-wiecznej, nowożytnej i historii kultury polskiej, historii kościoła oraz Instytutu geografii historycznej. Uczelnia posiada własny organ wydawniczy Roczniki Humanistyczne KUL.

Katedra Historii Starożytnej (Kier. Doc. Dr S. Łoś)

Obok właściwej problematyki historii starożytnej bada się tutaj również epokę Ludwika XIV we Francji. W przygotowaniu Rzym na rozdrożu (S. Łoś), Rzymska poezja złotego wieku na usługach propagandy H. Augusta, Dzieje rzymskie Welle-cjusza Paterkulusa (E. Zwolski) oraz publikacja pamiętników Ludwika XIV (S. Łoś).

Katedra Historii Średniowiecznej (Kier. Doc. Dr J. Kłoczowski)

Prowadzi szerokie studia nad dziejami zakonów w Polsce, w szczególności nad historią dominikanów (J. Kłoczowski), na zamówienie PKZ bada się tutaj rozwój historyczno-przestrzenny szeregu miast lubelskich dla celów planowania przestrzennego (J. Kłoczowski). Z. Sułowski bada zagadnienie słowiańszczyzny zachodniej, stosunki osadniczo-kościelne Małopolski i demografię historyczną Lubelszczyzny. W zagadnieniach historii osadnictwa specjalizuje się M. Pollakówna. Pod jej kierunkiem opracowuje się problem osadnictwa ziemi łukowskiej w XVI wieku (L. Wenc-Müllerowa).

Katedra Historii Nowożytnej (Kier. Prof. A. Kossowski).

Kontynuuje zapoczątkowaną już dawniej problematykę historii Reformacji w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Lubelskiego. Powstają tu prace dotyczące życia religijnego w Lublinie w XVI i XVII wieku, polemiki Adama Gosławskiego, likwidacji unii kościelnej na terenie diecezji chełmskiej (A. Kossowski). Dziejami diecezji chełmskiej zajmuje się także L. Bienkowski, który bada nadto lokalne mijskie w ziemi chełmskiej i bełskiej do rozbiorów i przemiany struktury agrarnej na tle rozwoju gospodarczego wsi od XVII do połowy XIX wieku.

Katedra Historii Kultury Polski (Kier. Prof. Dr A. Wojtkowski)

Problematyka badawcza obejmuje sprawy Wielkopolski i Ziemi Zachodnich (zwłaszcza Warmii i Mazur). Pracuje się tu nad życiorysami Raczyńskiego, Libelta i Cieszkowskiego w ramach wydawnictwa „Wybitni Wielkopolanie”, ponownym wydaniem rozprawy o Gustawie Gizewiuszu oraz obszerniejszym studium o Mrongowiuszu (A. Wojtkowski). Powstaje tutaj również opracowywana od szeregu lat Bibliografia historii woj. lubelskiego (A. Wojtkowski), w związku zaś ze zbliżającym się 40-leciem KUL — Historia KUL (A. Wojtkowski). W projektach badawczych katedry znajduje się zbiór studiów z historii kultury polskiej okresu XVIII i XIX wieku. Historią powszechną najnowsza zajmuje się J. Łukaszewski, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień imperializmu niemieckiego i penetracji kapitału niemieckiego w Turcji.

Katedra Historii Starożytnej i średniowiecznej Kościoła
(Kier. Ks. Prof. Dr M. Rechowicz)

Zajmuje się problemem unii brzeskiej i józefinizmu. Powstało tu obszerne studium o Św. Janie Kantym i Bededykcie Hesse w świetle krakowskiej kompilacji teologicznej z XV wieku (ks. M. Rechowicz). W związku z Millenium prowadzi się prace nad dziejami teologii w Polsce.

Katedra Historii Nowożytnej Kościoła (Kier. Ks. Prof. Dr M. Żywczyński)

Prowadzi badania nad: dziejami parafii regionu lubelskiego oraz historią kościoła i katolicyzmu z czasów Reformacji i okresu nowożytnego. W opracowaniu: Historia społeczna kościoła pierwszych wieków, nowożytne dzieje historiografii kościoła, aspekt międzynarodowy sprawy Dunina (M. Żywczyński).

Instytut Geografii Historycznej Kościoła w Polsce
(Kier. Doc. Dr J. Kłoczowski)

Powołano go w związku z koncepcją opracowania Atlasu Historii Kościoła w Polsce. Działa jako samodzielna komórka przy Towarzystwie Naukowym KUL. Pracownią Atlasu kieruje doc. Z. Sułowski. Zadaniem Instytutu jest zebranie materiałów do wszelkich instytucji kościelnych w Polsce oraz ich kartograficzne ujęcie. Przewidziane jest równoczesne publikowanie prac monograficznych, które zainaugurować ma praca P. Szafrana, Sieć parafii archidiaconatu lubelskiego.

Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Lublinie
(Dyr. Doc. Dr T. Mencil)

Działając od 1919 r. stanowi podstawową bazę źródłową dla badań historycznych nad regionem lubelskim. Zasób aktowy archiwum obejmuje materiały od XIV w. aż do czasów najnowszych, szczególnie zaś cenną jego część stanowią akta staropolskie. Na materiały te składają się liczne dokumenty miast (głównie Lublina), cechów i osób oraz staropolskie księgi sądowe ziemskie i grodzkie (około 1900), głównie z XVII i XVIII wieku oraz miejskie przeszło 50 miast i miasteczek Lubelszczyzny. Do okresu nowożytnego podstawowe materiały znajdują się w aktach administracji polskiej i rosyjskiej XIX i XX wieku, obejmujące swym zasięgiem trzy dawne gubernie — lubelską, siedlecką i chełmską oraz akta administracji państwowej okresu dwudziestolecia międzywojennego. Uzupełniają je akta przedsiębiorstw przemysłowych kapitalistycznych, instytucji kredytowych i majątków ziemskich. Wśród tych ostatnich ołbrzymie archiwum ordynacji zamojskiej, sięgające XVII w. oraz akta Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego z XIX i XX w.

Materiały te w większości opracowane i udostępnione, stanowią doskonałą i niemal pełną, zwłaszcza dla niektórych zagadnień, podstawę źródłową dla badań historycznych Lubelskiego, co stwarza dla ośrodka naukowego lubelskiego perspektywę dalszego rozwoju badań.

Archiwum opracowuje dla tych materiałów dalsze szczegółowe pomoce w postaci inwentarzy, skorowidzów i przewodników po zespołach. celem ich łatwiejszego i peł-

niejszego wykorzystania. Rozpoczęto również pracę przygotowawczą do opracowania inwentarzy archiwalnych przeznaczonych do druku.

Obok akcji udostępniania zasobu archiwum prowadzi również prace naukowe. Poszczególni pracownicy przygotowują w ramach współpracy z placówkami uniwersyteckimi i instytutami szereg opracowań historycznych i wydawnictw źródłowych. Prace konstrukcyjne obejmują zagadnienia teorii i praktyki archiwalnej oraz archiwoznawstwa (F. Cieślak, T. Mencil, M. Stankowa, W. Zyśko) oraz problemów społeczno-gospodarczych i ustrojowych — sejmik lubelski (W. Śladkowski), feudum szczebrzeskie (M. Stankowa), Trybunał Zamojski (W. Zyśko) szkolnictwo elementarne (H. Sadaj), powstanie styczniowe (J. Tomczyk), organizacja władz polskich w okresie pierwszej wojny światowej (J. Mroszczyk). Z prac wydawniczych można wymienić akta sejmikowe woj. lubelskiego i ziemi chełmskiej, księgi sprawiedliwości i inwentarze wiejskie ordynacji zamojskiej, księga sądowa wsi Konopnicy i in.

Od roku 1950 istniejące Archiwa Powiatowe w Chełmie, Kraśniku, Łukowie i Zamościu grupują materiały z XIX i XX w., związane z poszczególnymi regionami, które mają duże znaczenie dla badań miejscowych.

Niezależnie od opisanych prac archiwum lubelskie wraz z archiwami powiatowymi prowadzi od r. 1950 akcję popularyzacyjną szczególnie przez organizowanie wystaw archiwalnych na terenie Lublina i woj. lubelskiego o charakterze miejscowym i objazdowym, co przyczynia się do budzenia w społeczeństwie zamiłowania do swego najbliższego terenu.

Muzeum Lubelskie (Dyr. Mgr I. Iskrzycka)

Prowadzi działalność naukowo-oświatową w działach sztuki, etnografii i archeologii. Zbiory uzupełnia przez zakupy, dary i badania wykopaliskowe. Pracę wykonuje głównie przez badania, ekspozycję i działalność wydawniczą.

W dziale sztuki (kier. I. Iskrzycka) prowadzi się m. in. badania nad muzealnictwem w Polsce w l. 1914—1939 i ceramiką lubartowską oraz tomaszowską. Inwentaryzacja naukowa objęła 2216 eks. sztuki zdobniczej i 541 eks. malarstwa.

Dział etnograficzny (kier. J. Optołowicz) zajmuje się zagadnieniem obrzędów rodzinnych i dorocznych, prowadząc także badania nad najstarszą osadą garncarską w Pawłowie, pow. Chełm, dla katedry etnografii UMCS, opracowuje się tutaj zagadnienie budownictwa ludowego na Lubelszczyźnie. Dział współpracuje z zespołem Polskiego Atlasu Etnograficznego IHKM PAN. Opracowano naukowo 2674 eksp.

Badania działu archeologii (kier. Z. Ślusarski) obejmują: zagadnienia ludów i kultur pierwotnej Polski, pochodzenie człowieka i rozwój jego kultury, kultura pucharów lejkowatych i ceramiki sznurowej na Lubelszczyźnie. Prowadzi się samodzielne badania wykopaliskowe zwiadowcze i systematyczne.

Ważną dziedzinę popularyzacji wiedzy historycznej stanowią okolicznościowe wystawy urządzone przez Muzeum lub przy jego udziale. Z ważniejszych wystaw: Najdawniejsza przeszłość Lubelszczyzny (wspólnie z UMCS) — 1950, Architektura Lubelszczyzny w przekroju historycznym — 1951, Dzieje społeczeństw pierwotnych — 1951, Przemysł ludowy Lubelszczyzny w XIX i XX w. — 1952, Lubelszczyzna starożytna i wczesnośredniowieczna.

Prace edytorskie muzeum to przeważnie informatory i naukowe opracowania katalogów wystaw.

Inne placówki prac historycznych

Naukową działalność konserwatorską prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków H. Gawarecki, A. i M. Kurzątkowscy, w dziedzinie zabytków archeologicznych inspektor Ministerstwa Kultury i Sztuki J. Gurba.

Referat historii partii KW PZPR gromadzi i opracowuje materiały do historii najnowszej Lubelskiego.

Muzeum na Majdanku sprawuje naukową opiekę nad byłym obozem koncentracyjnym.

Życie historyczne poza Lublinem

Skupia się ono w zasadzie w kręgu Kół Miłośników Historii organizowanych niejednokrotnie przy współudziale Oddziału lubelskiego Polskiego Towarzystwa Historycznego. Jak dotąd istnieją takie koła w Lubartowie, Łukowie, Chełmie i Zamościu. Stosunkowo najwyższą działalność rozwijają koła: łukowskie i lubartowskie.

W Łukowie z racji zjazdu byłych wychowanków tamtejszych szkół (1957) wydana interesująca „Jednodniówkę” poświęconą przeszłości miasta i ziemi łukowskiej. Powołano także Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Łukowskiej, mające na celu popularyzowanie wiedzy o historii regionu. Koło współpracuje ściśle z katedrami historycznymi UMCS.

Czasem życie historyczne skupia się koło muzeów regionalnych państwowych (Chełm, Kozłówka, Zamość) czy społecznych (Puławy — PTTK, Biała Podlaska — PTTK, Biłgoraj — Spółdzielczości Pracy, Krasnystaw — przy Domu Kultury). Nierzadko zorganizowanie muzeum stanowi m. in. cel działalności społeczeństwa (Lubartów, Łuków).

Zainteresowania historią regionalną wiążą się niekiedy z ambicjami niektórych miast Lubelszczyzny tworzenia monografii historycznych. Powstają one czasem w porozumieniu i przy współpracy katedr uniwersyteckich (Łuków), częściej na własną rękę (ostatnio w Hrubieszowie). Powstają również drobne artykuły i przyczynki z historii najbliższego terenu zamieszczane w pismach lokalnych, ukazujących się bardzo nieregularnie i w bardzo małym stopniu uwzględniających tematykę historyczną (Chełm, Łuków, Puławy, Tomaszów). Drukuje się i odrębne wydawnictwa okolicznościowe jak wspomniana „Jednodniówka” łukowska, podobna w Lubartowie (1956) i w Białej Podlaskiej (z okazji Zjazdu wychowanków szkół i jubileuszu Akademii bialskiej) (1957). Próbę pracy syntetycznej z historii Hrubieszowa stanowi pośmiertnie wydana praca A. Wiatrowskiego pt. Dzieje Hrubieszowa w świetle źródeł, dokumentów i zabytków historycznych (1958) w małym stopniu jednak odpowiadająca wymogom pracy naukowej. W związku zwłaszcza z tą ostatnią publikacją nasuwa się uwaga o konieczności większej niż dotychczas współpracy prowincjonalnych ośrodków historycznych z instytucjami naukowymi.

Owocną pracą na polu historii regionalnej rozwijają historycy amatorzy. Wśród nich specjalne miejsce zajmuje długoletnia i dość różnorodna działalność naukowa dr med. Z. Klukowskiego (Szczeczerszyn). Ostatnio zainteresowania jego skoncentrowały się wokół badań nad ruchem oporu na Zamojszczyźnie w czasach ostatniej okupacji. Z. Klukowski współpracuje z zakładem historii najnowszej PAN. Pewnym dorobkiem historycznym rekomenduje się również dr med. J. Peter (Tomaszów) poświęcający się obecnie studiom z zakresu historii medycyny. Dość ożywioną działalność pisarską o charakterze informacyjnym rozwija M. Pę-

kalski (Biłgoraj) oraz K. Jańczykowski (Chełm). Popularyzacją historii regionalnej z dobrym skutkiem zajmują się m. in. L. Klimecki (Łuków), M. Pieszko (Zamość), J. Lulek (Lubartów), K. Skaruch (Lubartów).

Pobieżny ten rzut oka na środowisko naukowe historyków lubelskich skłania raczej do wniosków optymistycznych. Mimo okoliczności, nie zawsze jeszcze sprzyjających pracy, wynikających ze szczupłości kadry naukowej i braków w zasobach bibliotecznych, daje się zauważyć postępującą prężność ośrodka. Po stronie „aktywów” można zwłaszcza zapisać duże osiągnięcia edytorskie i dobrze rozwijającą się wymianę osiągnięć badawczych z zagranicą. Okoliczność ta podkreślana była na Ogólnopolskiej Konferencji Redaktorów Wydawnictw Uniwersyteckich w Lublinie (1956).

Wzrasta zainteresowanie historią nie tylko w Lublinie, ale i na prowincji. Prace historyków znajdują coraz częściej poparcie władz miejscowych, czego dowodem jest subwencjonowanie monografii historycznych, lokalnych pism i wydawnictw (Lublin, Łuków). Dzięki temu m. in. zacieśniają się kontakty środowiska uniwersyteckiego z terenem, z pożytkiem dla obydwu stron.

Zamierzone zaś reaktywowanie Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Lublinie stanie się niewątpliwie dobrą okazją do rozwinięcia działalności lubelskich historyków.

Duże nadzieje na rozszerzenie badań historycznych i ożywienie akcji wydawniczej wiążą się z ogólnokrajowymi przygotowaniem do obchodu Tysiąclecia Polski. Dzięki pomocy finansowej Prezydium Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej oraz Komitetu Frontu Jedności Narodowej historycy lubelscy przygotowują kilka zespołowych wydawnictw, poświęconych przeszłości Lubelszczyzny. Zaawansowane są już prace nad monografią historyczną Lublina, studium: z dziejów miast, tradycji walk wywoleńców chłopów, przeszłości szkolnictwa i oświaty oraz udziału Lublina i Lubelskiego w ruchu oporu w okresie okupacji hitlerowskiej.

Ryszard Orłowski

PROBLEMATYKA HISTORYCZNA W „ANNALES UMCS“

Roczniki UMCS powstały w 1946 r. jako naukowy organ Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej, pierwszej wyższej uczelni Polski Ludowej¹.

Na łamach tego pisma, publikowano prace i artykuły różnych dyscyplin naukowych wykonane przez pracowników nauki lub dyplomantów uczelni. W zasadzie ogłaszano tutaj oryginalne prace badawcze, które doczekały się recenzji specjalistycznych w czasopiśmie krajowych i zagranicznych. Oceny zaś generalnej wydawnictwa dokonała Krajowa Konferencja Redaktorów Naukowych Wydawnictw Uniwersyteckich².

¹ J. Strawińska, Wymiana wydawnictw Uniwersytetu MCS, „Nauka Polska”, 1954, II, nr 3, s. 2. — Z. Raabe, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, „Dziesięć lat Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie”, Lublin 1954, s. 41—49.

² R. Orłowski, Osiągnięcia Annales UMCS, „Kamena”, 1956, XXIII, nr 6, s. 34—36. — E. Gruszecki, J. Ziemiński, Krajowa Konferencja Redaktorów Naukowych Wydawnictw Uniwersyteckich, „Życie Szkoły Wyższej”, 1956, nr 7—8, s. 70—71.